



KELOĞLAN VE TASAVVUF

Mualla Murat NUHOĞLU*

ÖZ

Keloğlan masalları üzerine yapılan tezler ve araştırmalarda, masalların Türk kültürü ve inancını çok yalın biçimde aktarması, pek çok masalda tip ve olaylar zincirinin hikâyeye yakın olması, zaman, mekân, olağanüstülükler gibi klasik masal özelliklerinin dışındaki özelliklerin gerçeğe yakın izlenimi vermesi dikkat çekicidir. Keloğlan masallarını birkaç teze birkaç makaleye sığdırmak mümkün değildir. Üstelik dinamik bir yapıya sahip olan keloğlan masalları çok farklı açılardan incelenerek sosyoloji, psikoloji, felsefi, tasavvuf gibi alanlarda yeni değerlendirmelere oldukça müsait eserlerdir. Günümüzde bilhassa değerler açısından yapılan çalışmalarda rol-model ve değerler sisteminde yer alacak kadim eserlere ihtiyaç vardır. Türk toplumunun ahlak ve kültürünü yansıtan keloğlan masalları tasavvuf ve ahlak açısından da ele alınarak çeşitli alanlarda kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Keloğlan masalları, tasavvuf, Keloğlan tipi, Geda

KELOĞLAN AND MYSTICISM

ABSTRACT

In the thesis and researches about the Keloğlan tales, that are simply transfer Turkish culture and beliefs. In many tales, type and chain of events are close to the story, classic tale features outside features such as time, space, extraordinaries give the impression close to real and they are all remarkable. It is not possible to fit Keloğlan tales to a few thesis or articles. Moreover, Keloğlan tales, having a dynamic structure that suitable for new assessments such as sociology, psychology, philosophy, mysticism. Nowadays, in particular values studies, there is a need for auld Works about role-model and value systems. Keloğlan Tales, reflect the culture and morality of Turkish Society, can be used by in different fields.

Key Words: Keloğlan Tales, Mysticism, Keloğlan Type.

GİRİŞ

Keloğlan masallarının varyantlarını ve versiyonları ele alındığında temler, motifler, tipler ve olaylar gibi çeşitli alanlarda veya çeşitli farklı analiz metotlarıyla incelediğimizde bir hayli tasnifleme yapılabildiğini görürüz. Örneğin padişahların “*gece kaybolan kızları*” ve kadına bakış açısı, “*devli cinli*” masallar da güç, otorite, “*Ali Cengiz’li ve köseli*” masallarda haklılık - haksızlık adalet gibi konuların işlendiğini görebiliriz. Tasniflemelerdeki yaklaşımları, derin anlamı dikkate alarak incelersek Keloğlan masalının ait olduğu Türk toplumuna yönelik kültür ve inanç yapısı daha net ortaya çıkar. Masallar daha derin anlamda dikkat edilerek incelendiğinde adeta Türk tasavvuf edebiyatının ya da doğu kültürünün izlerini taşıdığı söylenebilir. Örneğin “*Hiç*” masalının çeşitli nüanslarla ona yakın varyantı mevcuttur. Bu farklılıklar “*Hiç*” masalının özünü bozmaz.

Masal isimleri bile “*Hiç, Keloğlan Hiç Satın Alıyor, Keloğlan Tuz Ölçeği*” gibi değişik şekillerde olmasına rağmen masalların hepsinde aynı anlamın tutarlı bir şekilde var olduğunu görürüz.

Masalın özü şudur: Tuz bitince annesi Keloğlan’ı tuz almaya yollar. Tuzun adı da masal da hiç diye geçer. Asıl incelik, masalın isminin gerçek anlamı yansıtmasındadır. Doğu masallarında rastladığımız tuz aslında hayatın anlamı, sevginin göstergesi olarak

* İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, muallamurat@yahoo.com

karşımıza çıkar. Masala tuz adı rast gele konmamıştır. Olaylar zinciri keloğlanın sosyal hayattaki çeşitli yaşam kesitleriyle karşılaşmasından oluşur. Ne alacağını unutmamak için sürekli hiç diye tekrarlayan Keloğlan ilk önce balık tutanlarla karşılaşır. “Hiç” burada rızkını arayan balıkçılara, yok anlamı verdiği için balıkçılar tarafından azarlanır. Ardından cenaze merasimine rastlar. Balıkçılardan öğrendiği rızk için dilenen bir daha çıksın bir daha çıksın duasını bu esnada tekrarlar. Bu sefer de ölüme tahammülü olmayan insanoğlu cenazenin tekrarlanmasından korktuğu için Keloğlana kızar. Cenazeye karşı nasıl davranacağını öğrenir ve yoluna devam eder. Allah rahmet eylesin dileğiyle yürürken bir hayvan leşi görür. Sözlerinin tam bu manzaraya denk geldiği anda, oradan geçen köylülerin insanla hayvan arasındaki farkı ayırt etmesini, hayvanlara rahmet dilenemeyeceğini öğretirler. Aslında burada insan gibi insanla insan olmayanlar arasındaki fark mecazi olarak verilmiş olabilir. Ne pis kokuyor denmesi gerektiğini öğrenen Keloğlan yoluna devam ederken, bazı varyantlarda fırından çıkan nefis kokulu börek ve çöreklerle bazı varyantlarda ise hamamdan çıkan güzel kokular sürmüş bir kadına rastlar. Ne pis kokuyor söylemi bu sefer fırıncı ya da hamamdan çıkan kadını kızdırır. Onlardan da böyle durumlar da oh ne güzel ne güzel temennisini öğrenir. Bunu tekrarlayarak yoluna devam eder. Bu sefer karşısına terlik ya da ayakkabı ya da çizme yapan derici çıkar. Derisini sündürürken koparan deri ustası, Keloğlan’ın “Oh! Ne güzel!” sözlerine kızar ve Keloğlan’a çek de uzasın denmesi gerektiğini öğretir. Çek de uzasın temennisini tekrarlayarak yoluna devam eden Keloğlan, ustası tarafından kulağı çekilen bir çırağa denk gelir. Çırağının kulağını koparan usta yaptığına pişmandır o da öfkesini Keloğlandan alır ve sonuç olarak *hiç* demesi gerektiğini, *hiç bir şey* dememesi gerektiğini öğretir.

Masalların amaçları olacağı, bu amaçların başında da ahlak eğitimi geldiği alan uzmanlarının yaptığı masal tanımlarında ifade edilmiştir. Ahlak anlayışı bütün toplum ve milletlerde, o toplum ya da milletin batıl veya hak dini olan inanç sistemine dayanır. Keloğlan’ın “hiç” varyantları ve birkaç tane Keloğlan masalını derin anlamda incelediğimizde Türk toplumunun kültür ahlak ve din anlayışını görürüz.

Bu dünyaya konup da göçen insanoğlu için (yalan dünya) çeşitli hedefler hevesler uğraşlar söz konusudur. Ama bütün bunlar Allah’la kul arasındaki ilişki içerisinde, ya da gerçek dünya için gerekli olan şeyler midir? Bu masal bunu düşündürür. Mutasavvıflara göre ahlak dinden kaynaklanır ve bu ahlakı ” Seyr-u süluk ” ile “Allah’ın ahlâkiyle ahlaklaşmak” üzere girilen yol anlamında açıklarlar. Tasavvuf, bir ilim olduğu kadar aynı zamanda bir hâl ve eğitim işidir. Bu sebeple gerek ferdi gerekse toplumsal hayatta derin izler bırakan önemli müesseseler kurmuştur. Bunlardan biri de, hedefi insan ruhunu terbiye etmek ve insanı dış dünyanın tesirlerinden kurtarıp iç âlemine yönlendirerek içindeki mutlak hakikate ulaştırmak olan tarikatlardır. Zira o, Cenâb-ı Hakk’ın “Cemâl ve Celâl” sıfatlarının birlikte tecellî ettiği zübde-i âlem bir varlıktır. Bilindiği gibi Cemâl sıfatının tecellîsi ruh, celâl sıfatının ise nefistir. Nefis ve ruh, insan vücudunda hüküm sürmek isteyen iki ayrı sultan gibidir. Tarikatların gayesi, nefsi kötü sıfatlarından temizleyerek rûhu insan vücûdunda hâkim kılmaktır. İnsanı ahlaklı yapan bu dünyanın öbür dünya için yaşanması gerektiğidir. Şeyh Sadi bu dünyayı gerçek dünya olan ahiretin mutfağı olarak görür. Bu dünyada hazırladığımız aزیğimiz ne ise ahirette yiyeceğimiz odur. Bu dünya - o dünya gerçeği Sokrates’ten bu yana ilahiyatçıları, felsefecileri, mutasavvıfları sosyal bilimler alanında pek çok bilim adamını ilgilendirmiştir. Günümüzde İslam metafiziği adı altında; aynı konular İbn-i Arabî, İbn-i Sina, Farabi, İbn-i Haldun, İbn-i Rüşd, Molla Camî, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre, Ahmet Yesevi gibi âlimlerin görüşleri çerçevesinde incelenmektedir. Âlimlerin görüşlerine göre bu dünya batıl öbür dünya ise zahirdir. Zahir olan dünyaya varmak için seyr-ü sülûk’ den geçmek kolay değildir. Bunlar için çeşitli basamaklar ve kapılar vardır. Bu kapıları ve bu basamakları geçmek insanı benlikten çıkarır Allah’a ulaştırır. Budizm’deki Nirvana, ya da Mantiku’t Tayr’daki

Anka'ya ulaşmak gibi tasavvufta Allah'a ulaşmak da kolay değildir. Nirvana ve Mantıku't tayr da olduğu gibi seyr-ü sülükte de bir yolculuk vardır. Çok genel başlıklarıyla bu yolculuğu şöyle sıralayabiliriz: İslam tasavvufunda Seyr-i sülük "Seyr-i ilallah"la başlar "Fenafillâh" mertebesine çıkılır, ikinci mertebesi "Seyr-i fellah"la başlar "beka billah" a ulaşılır. Üçüncü mertebesi "Seyr-i Ma- Allah", dördüncü mertebesi ise "Seyr-i anillah" tır. Seyr-i sülük de Cüz'ün küll' e, insanın Allaha seyri vardır. Bu yolculuğun amacı birlik (vahdet) e ulaşmaktır. Sülük de bilmek değil yaşayarak tadarak Allah'a ulaşmak söz konusudur.

Vahdeti birlik-hiçlik konusu oldukça derin ve geniş bir konu olduğu için burada detaylarına girmek yerine, kısaca Keloğlan'ın adı geçen masalında; ister bilgi objesinde olsun ister irade objesinde olsun her türlü ilişkiden zihnini arındırarak Allah'a ulaşış kendi öz benliğini reddederek, kesret dünyasını artık görmez olur.

Tasavvuf konusunda büyük âlimlerden olan Gazâlî ise, kendinden önceki tüm Sünnî tasavvuf mîrâsını incelikli bir tarzda işlediği temel eseri İhyâ'da dünyâ kavramına, Kitâb-ü Acâ'ibi'l-Kalb'den bir iki bölüm sonra gelen Kitâb-ü Zemmi'd-Dünyâ başlığı altında yer vermiştir. Her ne kadar çoğunluğu başka başlıklar altında ele almış olsa da, Sûfiler genel olarak dünyanın ne olduğu neyi kapsadığı konusunda çeşitli görüşler beyân etmişlerdir. III./IX. yüzyılda yaşamış olan tasavvufî düşüncenin kurucu şahsiyetlerinden Muhâsibî'de Hasan Basri'nin hassasiyetleri farklı ve gelişmiş bir tasnif çerçevesi içerisinde görülmektedir. O, dünyânın zâhirî, yani görünen, duyularla algılanabilen eşyâ, mal, mülk, para gibi unsurlardan ibaret olan yönüyle; bâtin-î, yani görünmeyen, duyularla algılanamayan, "nefislerde gizli olan hevâya uymak" olan iki yönünden söz eder. Dünyanın dış dünyadaki (âfâk) karşılığı herkese göre değişebilir. Bu etken kimine göre ömür, kimine göre para, kimine göre de çokluk ve böbürlenme olabilir. Bunlar dünyanın yerilen kısmını da oluşturur. Değişmeyen şey, kişinin kendi iç âleminde (enfüs) bu değişebilir etkenler yoluyla dünyaya bağlanmasıdır. Dünyanın övülmeye değer yanı ise, ondan âhiret için alınan şeylerdir.(Erginli s.5)

İslam Tasavvufunda ister Türk, ister Acem tasavvurları olsun detaylardaki farklılığın dışında İslam'ın genel yorumlanmasında Allah ve kul ilişkisinde tek gerçek vardır; kadir olan Allah'tır aciz olan kuldür. Tasavvufun bu yönünü ele alan eserlerin başında "*Şah-u Geda*" adıyla bilinen eserler gelir. Nizamü'l Mülk, Hilal-i Çağatay-i, Rahmi Çelebi, Sinoplu Beyan-i, Taşlıcalı Yahya gibi şair ve mutasavvıfların meşhur eserleri olan şah-u gedalar Fırat üniversitesinde öğretim üyesi Prof Dr. Sabahattin Küçük' ün yönetiminde Sevim Birici tarafından hazırlanan doktora tezinde incelenmiştir. (Birici, 2004)

Şah-u geda da Keloğlan masallarında rastlayabileceğimiz padişahın kızının övgüyle ilgili formeller ayrıca genel masalların giriş formellerindeki bazı örnekler şahı öven dizelerle de benzerlik gösterir. Şah-u geda da, İsa gibi ölüyü diriltmekten bahseden övgüler, başlı başına bir masal örneği olan "*Keloğlan Ölüyü Diriltiyor*" masalını andırır, İnci dişlerden parmaklardan ışık saçan yanaklardan bahseden tasvirlerdeki sanatsal özellikler Keloğlan formellerin de benzerlik gösterir. Derviş adıyla da zikredilen geda için yapılan tasvirlerde, Keloğlanın tip tanımlarını kolaylıkla yakalayabiliriz."gerçi derviş marifet sahibi idi, aşk yolunda yol gösterici idi."masallarda Keloğlan da bilmediklerinde öğrenerek her zaman marifet sahibidir. Buna karşılık masallardaki devler, büyücüler, sihirbazlar, köseler ve Ali Cengizler Şah-u Geda da kendi çıkarını düşünen acımasız eziyet eden kötü insan tipleri olarak karşımıza çıkar. Hem Keloğlan masallarında hem şah-u geda eserlerinde kötüler de padişaha veya şah a yakın olabiliyorlardır. Şah-u gedalar hikâye türünde sayılabilmelerine rağmen zaman kavramı masallardaki gibidir. Mekânlarda; gerek cennet gibi tasvir edilen çiçekler dolu bahçeler, gerek kubbeleri yüksek görkemli amber kokulu koca saraylar keloğlan masallarıyla şah-u gedaların benzeştiği noktalardan biridir. Çin, Maçın gibi bilinen yerlerle, dünyanın yedi bölgesinden genel olarak ifade edilen mekânların dışında, Tur

Dağı gibi mitolojik unsurlara da rastlanır. Olağanüstülükler ve motifler bir tez konusu olacak kadar birbirine yakındır.

Keloğlanın masallar içindeki tariflerden bazıları:

“Eski zamanlarda, Anadolu’da bir Keloğlan yaşarmış. Bu Keloğlan da kimmiş, aslında içimizden biriymiş. Deliymiş doluymuş ama gönlü sevgiyle doluymuş. Onu küçük görenler, kendileri küçük düşmüşler. Keloğlan gün olmuş Kaf Dağında, gün olmuş dağ başında. Anasının yanı başında, iyilerin gönlünde yaşarmış.

Ormanlar dağlar geçmiş. Derelerden uçarak, dağlardan koşarak gitmiş.”

“Keloğlan yanık sesiyle:

Ben bir garip Keloğlan’ım

Eşeğimin yok yuları

Varım yoğum doğrudur

Hiç de sevmem ben yalanı, diyerek uzun yollar gitmiş.”

“Bir varmış bir yokmuş.

Eski zamanlarda Keloğlan yaşarmış.

Gönlümüzün en zengin köşesinde.

Bazen da Kaf Dağı’nda yaşarmış.

Her zaman doğrudan yana olur.

Ağzından bal, içinden nur akarmış.”

“ Vaktin birinde, bir memlekette, bir Keloğlan, varmış. Bu Keloğlan, anadan öksüz, babadan yetim, kimi kimsesi yok, çarşı pazar dolaşır, bulursa yer, bulmazsa aç yatar, Tanrının garibi bir delikanlıymış. Nerede iş bulursa oraya koşar, ne verirlerse alır, gözü tok, gönlü yüce imiş.”

“Ne varmış ne yokmuş... Vakti zamanında bir Keloğlan varmış. Çobanlık edermiş, o yana bu yana gezermiş, davar olatırmış, ona buna hizmetkarlık edermiş”“Vaktiyle yaşlı başlı, saçlarına ak düşmüş, güngörmüş bir kadıncağız yaşarmış. Akli yerinde, iyilik gönlünde olan bir kadıymış bu. Ömrünü var olan tek oğluyla sürermiş. «Evimin direği, gönlümün erkeği» dediği oğluna sevgiyle bakar, geleceğe güven beslermiş. Oğlu, iyi yürekli bir çocukmuş. Tozun toprağın içinde, yoksulluğun pençesinde itile kakıla büyüymüş. Varlıklı arkadaşları, ona baktıkça dudak büküyor, «Keloğlan değil mi» eleyip geçiyormuş. Gene de hiç birine kızmıyormuş, gülüyor geçiyormuş Keloğlan, karıncayı bile incitmemeye çabalıyormuş” Keloğlan masallarda geçen mekan tasvirleri:

“Yücelerden yüce bir dağ, adı Uludağ. Doruğunda kar, eteğinde bağ. Bağda bir saray, kenarında Akçay. Akçay’da bir kız var, güzellerden güzeli, gözleri Keloğlan’ı süzer. Keloğlan dalmış düşüne, uzar gider güzeline. İyice gelirler göz göze, gönül verirler birbirlerine, otururlar diz dize. Parmaklarında gümüş yüzük, Keloğlan’ ın elinde al gelinlik, giydirir güzeline, yeşili bağlar al yüzüne. Tutuşurlar el ele, Allı Gelin ile Keloğlan gönül gönüle, koyulurlar güvercinin ak kanadında yola. Dağlardan yel, ovalardan sel gibi akarlar, yorulan güvercinle birlikte bir düzlüğe konarlar. Güvercin uçar gider, Keloğlan ile Allı Gelini kalır baş başa. Derken bir uçurum, Allı Gelini alır içine, eli Keloğlan’ ın elinde. Keloğlan çeker, güzelin canı gider. Tam kurtulacakları sırada düş biter.”“Şehrin dışında bir yere varmışlar ki insan göremez düşünde. Şakır şakır ışıkları yanan bir mercan saray. Onun yanında yağ kandili gibi sönük kalıyor on dördündeki ay”.

Keloğlan masallarının tipi üzerine, çok önemli ve titiz çalışılmış tezler ve makaleler olmasına rağmen, geda örneği ile yaklaşım yok gibidir. Belki de İslam dinini akait yönünden çok, iyi sentezleyerek; davranıştan bilince ulaştıran Türk milleti, bu sentezi Keloğlan masallarına çok tatlı ve hafif bir nükte ile aktarabilmiştir. Masalların genelinde Keloğlan’ı, görünüşe önem vermeyen, ama toplumsal sorumluluklarından kaçmayan, özellikle garipliği geda ya çok benzeyen tipi ile ele almak çok yanlış olmaz.

Ayrıca Keloğlan masallarının “Köse ve Ali Cengiz” oyunlarına bakıldığında İslam dininin bir başka boyutunu görürüz. Keloğlan bu tür masallarda adeta toplumun şuur

altında Hz. Musa ile kişileştirilmiştir. Hz. Musa ile firavunun ilişkisinde ilizyon olarak, becerilerini ve kerametlerini birbirlerine gösterirken bugün ki anlamda sihir ve büyü diyebileceğimiz olaylar ve kavramlar, *Köse* ve *Ali Cengiz* ile Keloğlan arasında yaşanır. Firavun Hz. Musa'yı küçük düşürmek çaresiz kılmak üzere çeşitli oyunlar oynar ve sorular sorar. Hz. Musa ise sabırla en son hareket etmeyi yeğler. Firavunun karşısına ilk geldiğinde gerçekten ne yapacağını oda bilmiyordur. Sadece Allah'a inaniyor ve güveniyordur. Tam bir tevekkül içindedir. Firavunun bütün oyunlarından sonra o kerametlerini ortaya koyar ve rabbin izni ile firavunun oyunlarını bozar.

İbn Arabî alem Hakk'ın aynı değildir sözünü birçok yerde vurgulamaktadır. “*Âlem, Allah Teâlâ dışındaki şeylerden ibarettir. Var olsun ya da olmasın varlığı mümkün olan her şey, tabiatı itibariyle 'Vâcibu'l-vücûd' olan Allah Teâlâ'yı bilmenin alametidir. Zira âlemin hakikati onun yok olacak bir âraz olduğunu göstermektedir. Nitekim 'Onun zatından başka her şey yok olacaktır' ayeti ile Allah Resulü(s.a.v.) İbn Arabî, bu kısımdaki olağanüstülüğü Fusûs'da şöyle açıklamaktadır: "Burada büyük bir sır vardır. Dikkat et ki Musa Allah'ın zâtî bir tanımı için Firavun'un vâkî sorusuna O'nun fiilini (yani âlemin somut olaylarındaki tecellî fiilini) zikrederek) verdi. Başka bir deyimle, Mûsâ, Allah'ın Zât'ının tanımını kendini âlemde zâhir kıldığı sûretlere olan (zâtî) bağlantısıyla bir tuttu. Buna binaen Mûsâ, Firavun'un 'Âlemlerin Rabb'i nedir?' sorusuna karşılık 'O, semâdan ibaret olan en yüce âlemden itibaren arzdan ibaret olan en aşağı âleme kadar sıralanmış bulunan âlemlerin bütün sûretleri Kendinde zâhir olan ya da, daha çok, bu âlemlerin bütün sûretlerinde Kendini izhâr eden Zât' dır dedi"* Bu doğrultuda İslam tasavvufu içerisinde mutasavvıfların, herhangi eserine bakıldığında mutlaka yaradanla yaradılan arasındaki ilişki çeşitli merhalelerle isimlendirilir. Hz. Mevlana da dört kapıdan bahsedilir. Ebü Yezid Bistani' nin marifeti ne sayede elde ettin sorusuna “*Aç karın ve çıplak bedenle*” cevabını vermesine, Yunus'un Şeyhi Taptuk'un kapısından dönerek, derviş misali dağlarda düzgün odun araması meşakkat ve çile çekmenin yanı sıra, garipliği ön planda olduğunu gösterir. Keloğlan masalların da duygu yönünden en baskın olarak rastladığımız duygu korku ve şaşkınlıktır. Hatta bazı masallarda, anlatıcı Keloğlan'ın korktuğunu ya da şaşırıldığı açık açık söyler. Anlatıcıların Keloğlan'ın duygularıyla ilgili bu kadar açık ve net bir başka dikkat çeken duygusunu ifade etmez. Aniden karşısına çıkan her türlü tehlikede korkmasına rağmen sabır, azim ve tedbirle olayların üzerine gitmesi korkak olmayışı dikkat çeken önemli noktalardan biridir. Bu olaylar neticesinde haklıyı haksızdan ayırmak mağdurun yanında olmak adalet için mücadele etmek Keloğlanı kahramanlığa götüren önemli özelliklerinden biridir. Burada kuranın pek çok yerinde rastlayacağımız ümit ve cesaret, ümit ve gazap gibi insan yaşamına yön veren ayetlerden de yansımalar olduğunu söyleyebiliriz. Yani mü'min korku ile ümit arasında yaşamalıdır. Allah'ın rahmeti yanı sıra gazabı da vardır. Keloğlan bunu çok iyi bilir. Allah'ın gazabındansa dünyanın meşakkatiyle uğraşır. Mantıku't-tayr da Geda'yı şahın kızına aşık görürüz. Burada da Geda şahın kızına aşıktır. Şahın kızı ise Geda'nın onca büyük aşkından daha çok cesaretine şaşırır ve ümit vermez onun bir hiç olduğunu hatırlatır: Mantıku't-tayr da bülbülün hikâyesi içinde âdete geda olan bir yoksulun hikâyesi vardır.

Hikâye

Bir padişahın ay gibi güzel kızı vardı. Bütün bu âlem ona âşıkta bu yüzden herkes kendini kaybetmişti. Fitne daima uyanıktı. Çünkü onun mahmur gözleri mestti.

Kâfurdan yanağı, miskten saçları vardı. Ab-ı hayatın dudağı onun dudaklarına susamış, kupkuru bir hale gelmişti. Cemalinin bir zerresi görünecek olsa, akıl akılsızlıktan rüsva olurdu. Şeker dudağının tadını bilseydi, utancından donar, sonra erirdi. Tesadüfen fakir bir derviş geçiyordu. Gözü o parlayan aya değdi. Zavallının elinde bir ekmek parçası vardı. O da fırıncıda bayatlayan, fırıncının acıyıp da buna verdiği ekmektir. Gözü o ay yüzlünün yüzüne düşünce, ekmek elinden kayıp yere düştü.

Kız önünden ateş gibi geçti. Geçerken de ona alaylı bir şekilde gülümsedi ve geçip gitti. O yoksul o alaylı gülümsemesini görünce, kendini toprakta kana bulanmış gördü. Zavallının elinde yarım ekmeği, teninde de yarım canı vardı. Bir anda iki yarımından da arındı. Ne gece ne gündüz sabrı. Kararı kaldı. Ağlamaktan, sızlamaktan konuşmaya mecal bulamadı. O güzeller güzeli padişahın kızının gülümsemesini hatırladıkça, gözlerinden bulut gibi yaşlar dökmeye başladılar. Hülasa yedi yıl böyle perişan bir halde kaldı. Kızın mahallesinin köpekleriyle düşüp kalktı. Kızın hizmetkârlarının hepsi bu olaya vakıf oldular. O cefakârlar hep beraber o yoksulun başını mum gibi kesmeye kalkıştılar. Kız gizlice yoksulu çağırıyor, söyle dedi:

-Sen gibi birisi bana nasıl eş olur? Seni öldürmek istiyorlar, kaç git. Kapımda oturma çek git.

O yoksul şunları söyledi: “Ben, daha seni görüp sarhoş olduğum gün canımdan vazgeçtim. Ben gibi karasız yüz binlercesinin canı, senin cemalin uğruna her an feda olsun. Mademki beni suçsuz yere öldürecekler, lütfen şu soruma cevap ver! Madem ucuzca benim başımı kestireceksin o zaman bana niçin gülümsemiştin?”

Kız dedi ki : “Ey hakikatten habersiz kişi! Seni öyle Hünersiz biri olarak görünce, öylesine gülmüştüm. Senin suratını, kılığını görünce, gülmek revadır. Fakat senin yüzüne gülümsemek hatadır.” Bunu dedi ve onun yanından duman gibi çekilip gitti. Zaten ne var idi ise, gerçekte hepsi bir “HİÇ” ti. Bütün tasavvuf şairleri bu dünyayı geçici yalan dünya, ahireti ise gerçek Baki olarak görür. Şeyh Sadi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaşî Veli, bu dünyanın bir sınav dünyası olduğunu asıl olanın ahiret olduğunu anlatırlar. Sokrat ise masadan başlayarak; masanın aslında bir tahta, tahtanın aslında bir ağaç silsilesini takip ederek bunların bir yansıma olduğunu söyler. Yeryüzünde var olanların bir başka yansıma olabileceğini fark eder. Bu tasavvufi bakış sadece masala değil bütün edebi türlere yansımıştır. Türkülerde, ninnilerde, maniler de, dua ve beddualarda, hikâye ve romanlarda günlük ifadelerde bu bakış açısını buluruz. Bu anlamı Atebetü'l Hakayik adlı eserinde Yükneki de şöyle ifade eder:

...

Bu dünyanın tadı karışıktır,
Eziyeti daha çok ve tadı azdır;
Bal nerede ise arısı beraberdir;
Baldan önce arının zehri tadılır

Dünya hüner sahibi için daha çok vefasızdır,
Hünersize burada cefa daha azdır;
Hüner ile talihin bir araya gelmesi (ise),
Bulunmaz nevadirden dağ dağ nadirdir...

Günlük hayatta bile dünya sözcüğü bu işaret zamiriyle kullanılır. Yükneki de “zamanenin bozukluğu hakkında dile getirdiği bu dizeler de hem bu dünya ve ahir etten bahseder hem de doğru insan için yaşamanın meşakkatle olduğunu anlatır.

Keloğlan masallarının geneline baktığımızda Keloğlan içinde hayat hep zordur çok sıradan hiç bir şeysiz bir garip olarak başlayan masal bin bir zahmetle elde edilen refaha kadar ulaşır. Keloğlan üzerinde yapılan tip çalışmalarının da bir hayli özellik çıkarılmıştır.

Kocaeli üniversitesinde Meriç Harmancı' nın, hazırladığı “Türk masallarında Keloğlan Tipi” adlı doktora tezinde: Akıllı Oğlan, Aptal Oğlan, Âşık Oğlan, Cahil Cesareti ya da Pervasız Oğlan, Bilge Oğlan. Deli Oğlan, Derviş Oğlan, Dürüst Oğlan, Hilebaz Oğlan, İnsafsız Oğlan, Komik Oğlan, Mahir Oğlan, Merhametli Oğlan , Oyuncu Oğlan ,Şamar Oğlanı, Şanslı Oğlan , Tembel Oğlan ,Uyanık Oğlan ,Vefalı Oğlan ,Yalancı Oğlan , Yoksul ve Yoksun Oğlan adlarıyla tespit edilen tipler ortaya çıkartılmıştır. Olayların akışına göre tespit edilen bu tipler üzerine yapılan çalışma titizlikle hazırlanmıştır. Keloğlanın bütün masallarda gariban olarak yer alması, dünyaya

çıplak doğan insanoğlunun da bir göstergesi olabilir. Sadece yukarda verdiğimiz örneklerde değil pek çok eserde bu masalı ve diğer Keloğlan masallarını anekdot anekdot tasavvuf felsefesine yerleştirebileceğimizi görürüz. Türklerin en eski eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig’de masaldaki olağanüstülükleri atarsak aynı felsefeyi buluruz.

Örneğin *Hamur Bebek* masalın da formelleri çıkarırsak soy, sop, mezhep ve evlat sevgisi peşinde olan bir karı kocanın dualarıyla Allah’ın kudretini işleyen bir felsefeyi buluruz.

Sihirli Tas masalın da ise bu dünyanın varlığına kendini kaptıran Keloğlan’ın, elde ettiği maddiyatın verdiği ile kibir ve nankörlükle yoldan çıkması ardından da Allah’ın verdiklerini gene Allah’ın almasını ifade ettiği *haydan gelen huya gider* deyimiyile tasavvuf felsefesini açıkça buluruz.

Zenginler ülkesinde ise iç sesi ile konuşan Keloğlan fani olan bu dünyayı güzelliğinin boş olduğunu itiraf ederek hiçlik felsefesini masalın sonunda ifade eder.

Keloğlanın Kavalı adlı masalda Midass’ın kulakları efsanesi ile aynı anlamı işler. Sır saklamanın güçlüğünü anlatan bu hikâye batı ile doğu arasındaki farkı verir. Atebetü’l- Hakayık’ta Yükneci bu konuda;

En yakın ve inanılır arkadaşına bile, sakın,
Arkadaşım diye inanıp, sırrını söyleme;
Sırrın kendinde sabretmez ve saklanmazsa
Arkadaşın da sabreder mi; bunu iyi düşün.

Midass’ın kulaklarında berber sırrı saklayamaz sazlıklara bağırıldığı için yayılır herkes duyar sonunda kral üzülür. Keloğlanın kavalın da ise bu sırrın ortaya çıkması padişahın bu konudaki korkularını gidermesine vesile olur. Kendisi ile barışık bu sırla mutlu olmayı bilen bir aile çıkar karşımıza. *İki Altın Öğüt* masalın da işlenen konu Ömer Seyfettin’in üç nasihat adlı hikâyesiyle aynıdır. Bu masal da güven, tedbir, namus gibi kavramlar sonunda ahlak ve inanç noktasına ulaşır.

KAYNAKÇA

ALANGU, Tahir,(2011) **Keloğlan Masalları- Keloğlan Hiç Alıyor- İstanbul, Yapı Kredi Yayınları**

ALANGU, Tahir, (2012) **Keloğlan Masalları, Keloğlan ve Sihirli Tas**, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2012

ATTAR, Feridü’l-din (2006) **Mantıku’t tayr (Kuşların Dili)** Kaknüs İstanbul

BİRİCİ, Sevim(2004) **Türk Edebiyatında Şah u Derviş (Şah u Geda)ler ve Hilali-i Çağatayi ‘den yapılan Şah u Derviş Çevirilerinin İncelenmesi** basılmamış doktora tezi Elazığ

BORATAV, Pertev Naili; **100 soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul 1992,

DEMİRAY, M. Güner; **Türk Halk Masalları Üzerine Masal Araştırmaları**, haz. Nuri Taner, İstanbul 1988,

DOĞAN Ahmet,(2008) **Dönüşüm Sürecindeki İnsanın Sembolik Seyahati Ve Hüsn-ü Aşk Örneği**, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ,

ERGİNLİ, Zafer (2006) **Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünya Algısına Toplu Bir Bakış** Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c.15.S.s.117-181

KARATAY Halit, (2007) **Dil Edinim Ve Değer Öğretim Sürecinde Masalın Önem Ve İşlevi**, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Yaz, 5(3), 463-475

ÖNCÜL Kürşat, (2009) **Masallardaki Devlet Kuşu Motifi**, Millî Folklor, Sayı 84 s. 175-181

PROPP, Vladimir, *Masalın Biçim Bilimi*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, bfs yayınları, İstanbul 1985.

SEYİDOĞLU, Bilge, *Erzurum halk masalları üzerine araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi yayını, Ankara, 1975.

Şeyh Galip (2003). *Hüsn ü Aşk* (Haz. Muhammed Nur Doğan) İstanbul: Ötüken Neşriyat

YALDIZ Hatice Tuba, (2006) T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, *Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Sarayönü Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Hatice Tuba Yıldız, Konya,

YAVUZ, Muhsine Helimođlu, (1997) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ürün Yayınları, Ankara, 1997.Milliyet Sanat Dergisi, S. 222.